

Євген Абросімов,
помічник
народного депутата України

Наталія Скалозуб,
помічник Голови Ради адвокатів України,
помічник Голови Національної асоціації
адвокатів України

УДК 340.12

Особливості філософії права в Україні

До основних компонентів філософії права як наукової дисципліни належать: онтологія права, гносеологія права, антропологія права, аксіологія права, історія філософії права, праксеологія права. Основними функціями філософії права є світоглядна, методологічна, гносеологічна, аксіологічна та виховна. В реалізації своїх функцій філософія права взаємодіє з іншими суспільними, гуманітарними та спеціальними науками. Вона тісно пов'язана з практикою формування правової свідомості, вихованням освіченої, теоретично підготовленої і методологічно озброєної особи як суб'єкта правової культури ХХІ ст. [1, с. 102]. Останнє має надзвичайно

вагоме значення для розвитку правової думки в Україні. Особливої актуальності це питання набуває у зв'язку з постреволюційними подіями в Україні 2013-2014 року. Більше того, наша нація зазнала специфічної деформації правової свідомості і внаслідок зміни політичної влади та подіями, пов'язаними з АТО. Тому важливим для практики та теорії є переосмислення філософії права в Україні – розуміння сутності та подальших тенденцій розвитку. Останнє сприятиме становленню українця як освіченого, свідомого громадянина, який робить позитивний внесок у формування правової культури нашої Батьківщини.

Проблема особливостей філософії права в Україні представлена в працях таких вітчизняних учених-правознавців О. В. Бабкіної, О. О. Бандури, О. А. Баумайстера, В. А. Бачиніна, В. С. Бігуна, Н. Б. Болотіної, С. А. Бублика, Т. В. Воєцької, І. С. Гриценка, О. Г. Данильяна, В. Н. Денисова, К. К. Жоля, В. С. Журавського, В. П. Колісника, В. А. Короткого, М. В. Костицького, О. М. Мироненка, М. І. Панова, О. В. Петришина, Н. С. Прозорової, П. М. Рабіновича, О. В. Скрипнюка, В. І. Тимошенко, Ф. П. Шульженка та ін. Тим не менш, підвищенню наукової уваги вимагає ця тематика після політичних, правових, соціальних та економічних подій 2013-2015 року.

Метою статті є визначення особливостей філософії права в Україні.

Здійснюючи історичний ретроспективний аналіз, потрібно відзначити, що у 1996 р. наказом ВАК України (від 3 березня 1997 р. № 86) до «Переліку спеціальностей наукових працівників» було введено спеціальність 12.00.12 – «філософія права», причому водночас легалізується її принципово міждисциплінарний характер: за цією спеціальністю присуджуються наукові ступені як з юридичних, так і з філософських наук. Згодом у Національній академії внутрішніх справ України створюється спеціалізована вчена рада із захисту дисертацій [2, с. 101]. Незабаром провідні вищі навчальні заклади юридичного профілю стають і осередками розвитку філософії права: вже Національна академія внутрішніх справ, Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого, Київський університет права НАН України, Одеська національна юридична академія, а також «класичні» університети з потужними юридичними факультетами (КНУ імені Тараса Шевченка, Національний університет «Києво-Могилянська академія», ЛНУ ім. І. Франка тощо) [3, с. 42]. Як бачимо, дослідження даної навчальної дисципліни є значимим, що відобразилося підтри-

мкою у всіх основних юридичних школах на території України.

Останні декілька десятиліть філософія права в Україні переживає справжній ренесанс: вона реконструюється як окрема наукова та навчальна галузь з усіма супутніми інституціональними ознаками [4, с. 204]. Це відбувається у загальному контексті розриву із тоталітарним минулим та спроб відродження дорядянської наукової традиції. Подекуди вони мають дещо штучний і декларативний характер, навіюючи асоціації з масовим присвоєнням розмаїтих дворянських титулів носіям радянської ментальності. Насправді ж за зовнішніми, декоративними проявами мають вибудовуватися традиція, з'являтися глибина, змістовність. На тлі масового перепрофілювання кафедр надто поспішними видаються відмови досвідчених науковців від постулатів марксизму-ленізму на користь синергетики та постмодернізму.

Уже впродовж майже століття ми спостерігаємо щонайменше дві тенденції в розвитку європейської філософії права. В країнах континентальної Європи проявляється синтез емпіричного і теоретичного начал, в результаті чого філософія права, з одного боку, є вершиною теоретичної юриспруденції, а з другого – містком, зв'язковою ланкою із загальною філософією та філософськими науками: етикою, естетикою, тощо. В той же час в англосаксонських країнах (Великій Британії та неєвропейських – США, Канаді, Австралії) простежувався крен у бік позитивізму з домінуванням підходу до права з прагматичних і раціоналістичних позицій та витіснення філософії права з юридичних наук, а при розростанні політології – і з філософських теж. Українська філософія права як різновид європейської філософії права має свою специфіку й особливості розвитку. В ній є місце і чіткій європейській філософській системі, і, власне, українському "душевному" компоненту. Попри те, що європейська філософія права від Платона і Аристоте-

ля до сьогодення відзначалася зльотами і падіннями, про українську філософію права як науку можна говорити, починаючи із середини другої половини XVIII ст. Її розвиток пов'язаний з такими іменами, як Яків Козельський, Петро Лодій, Микола Ренненкампф, Памфіл Юркевич, Максим Ковалевський, Богдан Кістяківський, Станіслав Дніпрянський та ін. Найвищого розвитку українська філософія права досягла наприкінці XIX – в першій третині XX ст.

На сьогодні досить вагомим є викладання філософії права в Україні. Філософія права не ставить за мету вирішувати конкретні проблеми юриспруденції, а лише допомагає дослідникам – філософам чи юристам – чіткіше усвідомити власну позицію, впорядкувати знання, повному подивитись на свій предмет. Зокрема, фундаментальні проблеми правознавства вирішуються чи принаймні обґрунтовуються саме на філософському рівні. У цьому полягає складність такого феномену, як право, і така особливість визначає фундаментальну роль філософії права в системі правознавства як загальнометодологічної дисципліни [5, с. 41]. Тобто можна констатувати, що однією з особливостей філософії права в Україні є те, що вона виконує допоміжну роль у науковому пізнанні усіх питань правової природи. Філософія права сприяє пошуку наукової істини в інших галузях права.

Змістовне наповнення філософії права як наукової та навчальної дисципліни залишається доволі дискусійним. Показовими є назви публікацій у спеціалізованих періодичних виданнях: «Об'єкт і предмет філософії права» [6], «Філософія і право» [7], «Право у дзеркалі філософії» [8], «Філософія права в системі юридичних наук» [9], «Місце філософії права в системі суспільствознавства (до питання про дисциплінарний статус філософії права» [10] тощо. Подібні назви статей свідчать про неусталеність наукової галузі, втім, те, що, зазвичай, фігурує як підрозділи під-

ручників, має, насамперед, бути обговорене в суто науковій площині. І доки легістсько-етатистські настанови домінуватимуть у науковому середовищі, філософія права залишатиметься факультативною дисципліною «для загальної ерудиції», подібно до того, як дискурс прав людини є проектом «на замовлення», «на експорт» – для Єврокомісії, інструментальною практикою для досягнення конкретних політичних цілей.

Сучасний стан розвитку національного суспільствознавства тісно пов'язаний з процесом інтенсифікації та розширення досліджень з філософії права. Ми є свідками глобальних процесів, які відбуваються у вітчизняному суспільствознавстві. Визначальною для сучасної філософії права є ідея гуманізації. Право набуває людиновимірного характеру, що проявляється у визнанні людини точкою відліку філософії, яке проектується у визнанні філософією права своїм ядром права людини і її буття в контексті соціального.

У сучасній філософії права отримав поширення феноменологічний напрямок, який за предметом досліджує феномен духовного життя людини. Так, Л. В. Петрова у «Нарисах з філософії права» сутність права вбачає у свободі волі людини, а сама ідея свободи волі розглядається нею як предмет філософії права [11, с. 132]. Відчутним є сьогодні і гносеологізм філософії права, який знаходить своє вираження у співвідношенні гносеології правознавства та філософії права. Зокрема, Д. А. Керімов у «Предметі філософії права» стверджує, що загальна теорія права складається з двох складових – соціології і права та філософії права, а філософію права представляє як «симбіоз загальної філософії і соціології права» [12, с. 4]. Вітчизняні представники філософії права В. Чефранов та Л. Петрова стверджують, що «філософія права, будучи основоположною наукою, тобто системним поєднанням принципів логіко-гносеологічних, онтологічних знань, також

надає досліднику-юристу можливість і засіб перевірити, чи придатний вибраний ним метод для дослідження. Філософія права підтримує в юриспруденції живий критичний дух” [13, с. 60]. Таким чином, філософія права характеризується зокрема як фундаментальна наука без якої інші правові науки виглядали б неповно. Тому, безсумнівно, можна стверджувати, що філософія права – невід’ємна частина кожної правової науки в Україні.

Вітчизняна філософсько-правова думка пройшла складний шлях становлення. Сьогодення вимагає змістовного обґрунтування феномена права у його співвідношенні з категоріями волі, свободи, моралі, визначення міждисциплінарного статусу філософії права. Вивчення праць сучасних вітчизняних і зарубіжних філософів і аналіз фактичних даних діяльності законодавчої, виконавчої і судової влади повинно будуватись на новітніх проблемах політичної і інформаційно-правової дійсності [14, с. 75]. Ще однією особливістю філософії права є те, що вона формує правову культуру та виховує правову свідомість (юридично-виховна ознака).

Філософія права як будь-яка інша галузь філософського знання є за своїм змістом наукою без кордонів, інтернаціональним, космополітичним, міжнародним чи вселенським глобальним знанням. Але внесок до неї хоча є національним, розвивається вона на певному національному ґрунті конкретними вченими, представниками конкретної нації чи народу. шлях, яким іде розвиток української філософії права, пов’язаний із дослідженням певних напрямів чи особливостей філософії права. Так, це були дослідження фундаментальних методологічних проблем права, гносеологічних меж і можливостей пізнання права, зв’язку реалізації права з професійною культурою юриста, філософського осмислення правової

реальності, єдності цінності та істини в праві, філософії злочину, соціальної справедливості як фундаментального принципу правознавства, людини в праві, історіографічних проблем філософії права, феномену європейського права та ін.

Видається, що в майбутньому українськими вченими є потреба досліджувати і далі такого напрямку філософії права як методології правознавства. Це дасть змогу чіткіше визначити принципи, засоби, методи пізнання права. Важливими є дослідження філософії права як світогляду, що дасть змогу сформулювати систему принципів, поглядів, цінностей, переконань, котрі забезпечать розуміння і відношення до правової дійсності, розуміння місця і ролі права в світі, правових позицій людей і суспільних груп тощо [15, с. 19].

Найхарактернішим напрямом вітчизняної філософії права є феноменологічний напрямок, який за предмет дослідження бере феномен людського життя, а предметом філософії права вважає стан духовного життя людини. Реалізація духовності людини передбачає її вихід за межі обмеження людського буття. Філософія права – це система найзагальніших знань про онтологічну природу і соціальну сутність права [16, с. 164].

Отже, філософію права можна розглядати як систему унікальних всеохоплюючих знань про всеаспектну природу права і характеризується наступними особливостями: 1) виконує допоміжну роль у науковому пізнанні усіх питань правової природи, філософія права сприяє пошуку наукової істини в інших галузях права; 2) фундаментальність – є невід’ємною складовою частиною кожної правової науки; 3) юридично-виховна ознака – філософії права притаманно те, що вона формує правову культуру та виховує правову свідомість.

Список використаних джерел

1. *Присухін С. І.* Філософія права: об'єкт, предмет і функції / С. І. Присухін // Юридична наука. – № 7. – 2013. – С. 97-103.
2. *Юркевич П.* Історія філософії права. Філософія права. Філософський щоденник / П. Юркевич. – 2-ге вид. – Київ : Український світ, 2000. – 756 с.
3. *Корабльова В. М.* Філософія права в Україні: ідеологічні підстави / В. М. Корабльова // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». - № 4(18). – 2013. – С. 40-47
4. *Бігун В. С.* Філософія права в Україні (1990-2005): здобутки і перспективи / В. С. Бігун // Проблеми філософії права. – 2006–2007. – Т. IV–V. – С. 200–206.
5. *Альчук М.* Філософія права в контексті університетської освіти / М. Альчук // Вісник Львівського університету. Серія філософські науки. 2012. Випуск 15. С. 38–44 *Visnyk of the Lviv University. Series Philosophical science. Issue 15. P. 38–44*
6. *Сливка С. С.* Об'єкт і предмет філософії права / С. С. Сливка // Проблеми філософії права. – 2008–2009. – Т. VI–VII. – С. 42–48.
7. *Пазенок В. С.* Філософія і право / В. С. Пазенок // Проблеми філософії права. – 2008 – 2003. – Т. I. – С. 52–55.
8. *Селіванов В. М.* Право у дзеркалі філософії / В. М. Селіванов // Проблеми філософії права. – 2003. – Т. I. – С. 67–71.
9. *Шишко В. В.* Філософія права в системі юридичних наук / В. В. Шишко // Проблеми філософії права. – 2003. – Т. I. – С. 44–47.
10. *Козюбра М. І.* Місце філософії права в системі суспільствознавства (до питання про дисциплінарний статус філософії права) / М. І. Козюбра // Проблеми філософії права. – 2003. – Том I. – С. 27–32.
11. *Петрова Л. В.* Нариси з філософії права: Навч. посібник / Л. В. Петрова. – Х., 1995. – 260 с.
12. *Керимов Д.* Предмет философии права / Д. Керимов // Государство и право. – 1994. – № 7. – С. 3-5.
13. *Чефранов В.* Щодо предмета і структури курсу з філософії права / В. Чефранов, Л. Петрова // Вісник академії правових наук. – 1997. – № 2. – С. 60-67.
14. *Предченко, Ю. О.* Становлення філософії права в Україні [Текст] / Ю. О. Предченко ; наук. кер. Геращенко Т. Г. // Права людини в умовах сучасного державотворення: теоретичні і практичні аспекти : зб. тез доп. I Міжнародної науково-практичної конференції студентів і молодих вчених (8-9 грудня 2006 року) / Державний вищий навчальний заклад “Українська академія банківської справи Національного банку України”. – Суми, 2006. – С. 74-77.
15. *Костицький М. В.* Філософія права як наука і навчальна дисципліна / Філософія права як наука і навчальна дисципліна // М. В. Костицький. - Проблеми філософії права. – 2003. – Том. 1. – С. 17-21
16. *Рабінович П.* Проблеми прав людини у філософській антропології / П. Рабінович // Людина і її дійсність. – Львів, 1997. – С. 163-167.

Абросімов Є. О., Скалозуб Н. О. Особливості філософії права в Україні

У статті проаналізовано сутність і значення філософії права в Україні. Авторами визначено особливості філософії права в Україні, надано їх загальнотеоретичну характеристику.

Ключові слова: філософія права, право, правосвідомість, правова культура.

Абросимов Е. А., Скалозуб Н. А. Особенности философии права в Украине

В статье проанализированы сущность и значение философии права в Украине. Авторами определены особенности философии права в Украине, предоставлено их общетеоретическую характеристику.

Ключевые слова: философия права, право, правосознание, правовая культура.

Abrosimov E., Skalozub N. Features of philosophy of law in Ukraine.

The article analyzes the nature and significance of philosophy of law in Ukraine. The authors defined the peculiarities of the philosophy of law in Ukraine, gave their general theoretical description.

Key words: philosophy of law, law, justice, legal culture.